

de historie teruggaan is dáárnaar tenslotte gegraven. Het verslag van deze excavatie ligt nu voor ons. Het begint met een beschrijving van het terrein: 1) godsdienstige invloeden m.n. van Groninger Richting, Frysk Réveil, oefenaars en modernisme; 2) politieke situatie - kiezers, gekozenen, parlement, stromingen (het liberalisme in opmars) en regionale bijzonderheden; 3) sociale omstandigheden in Friesland. Vervolgens wordt het begin van confessioneel politiek optreden geschetst: Aprilbeweging, schoolstrijd en daarin het gebruik van de aanduiding Christelijk-Historisch krijgen contour. Zeer veel aandacht krijgt de houding van de orthodoxen tegenover de openbare school, en vooral hun versterkte bewustwording door het optreden van het onvervalste modernisme. En tenslotte wordt het optreden van een toenemend aantal kiesverenigingen van orthodoxe signatuur en de bezetting van Staten- en raadszetels door confessionelen geschetst, waaraan een portrettengalerij van de meest opvallende actieven wordt toegevoegd.

Al met al is een indrukwekkende hoeveelheid gegevens opgetast, waartoe goede registers de toegang zeer vergemakkelijken. Had het boek de titel 'Confessionelen in de politiek' meegekregen, er zou geen vuiltje aan de lucht zijn geweest. In een wat omslachtige maar vaak toch ook trefzekere stijl wordt het doen en laten van een aanzienlijk getal Friese 'confessionelen' (in de oude terminologische betekenis van dat woord) getekend. Helaas heeft de schrijver de voorkeur gegeven aan 'geloof en politiek' en dan moet gesteld worden dat we daarvan zeer weinig te zien krijgen, eigenlijk alleen maar in aan Groen van Prinsterer gerichte brieven. En dan nog: deze zijn bepaald meer geadresseerd aan de Evangeliebelijder ('de Man Gods' heet het ergens zeer karakteristiek) dan aan de staatsman. Kortom, geloof en politiek gaan nauwelijks een verbintenis aan; wel is een aantal confessionelen - bepaald niet alleen 'kleine luiden' (het is verfrissend de auteur dit begrip met behulp van memories van successie te zien onderspitten)- min of meer politiek actief. Hiermee kom ik op mijn tweede hoofdbezwaar tegen het boek: de veelvuldigheid en de hardnekkigheid waarmee te beginnen bij de ondertitel het uit Duitsland geïmporteerde begrip 'confessionele partij' wordt gehanteerd, zonder dat de auteur zich ook maar bewust schijnt te zijn van wat het woord 'Konfession' in het Duits oproept zoals dit het duidelijkst te horen is in 'Konfessionskunde'. Dat (vnl. socialistische) politici het over konfessionele politiek hebben is geen reden het begrip te introduceren in het wetenschappelijk taal-eigen en met name niet in een historische dissertatie over een tijdvak waar het niet slechts verwarring sticht maar zelfs gewoonweg vals klinkt. Het lijkt mij een van de taken van *DNK* dit soort disharmonieën te signaleren, in de hoop het gebruik ervan in toekomstige studies te stuiten. Wat we in de onderhavige zien is dan ook niet 'confessionele politiek' of partijvorming, maar de formatie van kiesverenigingen door confessionelen in een moeizaam proces van zelfonderscheiding van conservatieven. In een studie, die 'Geloof en Politiek' heet zou aan het geloof van deze laatsten ook wel een woord gewijd kunnen zijn, en trouwens ook aan dat van de liberalen. Wat op blz. 174 staat over het onderling wantrouwen van 'Joodse gelovigen, R.-Katholieken en Calvinisten jegens elkaar . . .' waardoor 'elke groep voor zich . . . de indruk (wekt) zich veel vertrouwd en veiliger te voelen bij de onkerkelijken c.q. 'neutralen' dan bij wat we nu zouden noemen geloofsgenoten: mensen met wie men samen in eenzelfde God, eenzelfde bijbel en eenzelfde opdracht gelooft', geeft mij mijn derde en definitieve bezwaar in - het volstrekt anachronistische en daardoor vertekenende van de hele benadering. Twee vragen slechts: a) heb-